Dennica. Prípadová štúdia marginalizácie žien v stredoeurópskych modernistických hnutiach

Lena Magnone

MAGNONE, L.: Dennica. A case study of women's marginalization in the Central European modernist movements
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 71, 2024, no. 6, pp. 555-568
DOI: https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.6.2
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3008-0825

Key words: modernism, Central Europe, Slovak modernism, Dennica, women writers

The article presents the case of *Dennica*, a women's magazine founded in 1898 by Terézia Vansová that, for a brief time, served Slovak modernists as their press organ on the background of a larger phenomenon of marginalising women from the Central European modernist movements. The research on the leading periodicals of literary groups that emerged in the Habsburg-Slavic space under the influence of Young Vienna, Young Poland, the Croatian *pokret mladih*, and the Czech modernist milieu around *Moderní revue* allows us to examine the conditions that female contributors had to meet to gain entry to these prestigious publications. On the other hand, the takeover of *Dennica* by František Votruba and his efforts to turn it into a Slovak modernist almanac bring a better understanding of the mechanism according to which the exclusion of women constituted the very condition for a group of male writers to be interpreted by the literary history in terms of a modernist movement. Indeed, according to literary scholars, if the Slovak modernist movement existed at all, it was only for a short period between 1907 and 1909, that is, when it took over a successful women's magazine to put it to its use.

Kľúčové slová: modernizmus, Stredná Európa, Slovenská moderna, Dennica, ženské spisovateľky

roč. 71, 2024, č. 6

V mojom súčasnom knižnom projekte s názvom *Precarious Modernists* (Neisté modernistky) sa zaoberám marginalizáciou spisovateliek v habsbursko-slovanskom priestore od deväťdesiatych rokov 19. storočia do roku 1914 a následne v dejinách literatúry vytvorených cez prizmu národných štátov, ktoré vznikli po prvej svetovej vojne.[1] Mojím cieľom je jednak preskúmať spôsoby, ako dochádzalo k vylučovaniu autoriek z lokálnych modernistických hnutí, a taktiež retrospektívne zostaviť nadnárodný literárny súbor prehliadaných alebo nedocenených modernistiek. V tomto článku sa zameriavam na prvú časť, teda na neistú situáciu žien v rámci modernistických hnutí, ktorú podľa mňa najlepšie popisuje história *Dennice*, ženského časopisu, ktorý na krátke obdobie slúžil slovenským modernistom ako ich tlačový orgán. Skôr než predstavím analýzu vymedzenej témy, zhrniem kontext, v ktorom sa slovenské modernistické hnutie – ak uznáme, že takéto hnutie existovalo – objavilo.

Modernizmom sa nezaoberám v širšom zmysle slova. Keď hovorím o modernistických hnutiach, mám na mysli práve tie literárne skupiny, ktoré sa na prelome 19. a 20. storočia pod vplyvom Mladej Viedne rozvinuli v slovanských krajinách a hlásili sa k *die Moderne* (Konstantinović 1984): Młoda Polska, Mlada Hrvatska alebo mladí a Česká moderna, presnejšie, prostredie okolo *Moderní revue*. Venujem sa aj literárnym skupinám s menej úspešným organizačným úsilím, ktoré sa práve z tohto dôvodu len zriedkavo označujú ako hnutia, napríklad Slovenská moderna (na Slovensku), Slovenska moderna (v Slovinsku) alebo skupina ukrajinských básnikov Moloda Muza, ako aj tým, ktorých politická činnosť zatienila ich literárne ambície, napríklad Mladá Bosna. Dôkladný výskum diskurzívnej produkcie týchto hnutí (popredné časopisy, manifesty, publikácie a neskoršie kritické hodnotenia) by mal umožniť určiť, do akej miery a za akých podmienok boli ženy súčasťou ich aktivít.

Od čias vplyvných prác Jacquesa Le Ridera sa vo výskume viedenskej moderny stala kľúčovým slovom feminizácia kultúry, ktorá slúži ako metafora umeleckých reakcií na krízu tradičného subjektu na konci 19. storočia (Le Rider 1985, 1990). Ako poukázala Urte Helduserová, feminizácia kultúry nemala nič spoločné so skutočnými ženami a s ich účasťou na literárnom živote, fungovala skôr ako vylučujúci koncept voči autorkám, nakoľko ženskosť (chápaná ako mužská estetická schopnosť) nahradila ženskosť biologickú (Helduser 2005: 257-325).

Mladé habsbursko-slovanské hnutia prijali mizogýniu a antifeminizmus Mladej Viedne. Hoci ženy nemali výslovný zákaz v zásadných periodikách publikovať, nepísané pravidlá im to komplikovali (Magnone 2020).

Čo sa týka poľského kontextu, ak sa už malo ženské meno objaviť v modernistickom časopise, počítalo sa s tým, že musí ísť o manželku, sestru alebo milenku popredného modernistu, prípadne by sa samotná autorka mala stať mužom.

Młoda Polska mala dve umelecké centrá, Krakov a Varšavu, a dva časovo blízke kľúčové časopisy, *Życie* (1897 – 1900) a *Chimera* (1901 – 1907) (Bąbiak 2000). Najpropagovanejšou ženskou autorkou v týždenníku *Życie* bola, čo asi neprekvapuje, Dagny Juel Przybyszewska (1867 – 1901), nórska manželka Stanisława

1 *Precarious modernists. (Re)constructing "young women" movement in Habsburg-Slavic small literatures*, DAAD PRIME, University of Oldenburg, Germany and Sorbonne Université, 2022 – 2024.

Przybyszewského (1868 – 1927), ktorý využil svoje miesto redaktora krakovského časopisu na vydanie prekladov celej jej tvorby (Sawicka 2006).

Kazimiera Zawistowska (1870 – 1902) sa všeobecne označuje za najtalentovanejšiu zo všetkých poetiek tohto obdobia, z ktorých sa väčšine nepodarilo v ktoromkoľvek z periodík publikovať viac ako jednu literárnu prácu. Väčšina jej básní však vyšla až posmrtne, po jej údajnej samovražde z nešťastnej lásky k jednému z členov redakcie časopisu *Życie* Stanisławovi Wyrzykowskému (1869 – 1949). Ten sa po jej smrti k danej afére často vyjadroval a využíval jej diela na vlastnú publicitu (Baranowska 1981: 41-68).

Autorka, ktorá do *Chimery* prispievala najčastejšie, poetka a literárna kritička Maria Komornicka (1876 – 1949), je v literárnej histórii známa väčšmi vďaka svojmu životopisu než dielu (Paczoska 2011). V roku 1907, po úplnom vnútornom stotožnení sa s mizogýniou fin de siècle, podstúpila radikálnu zmenu identity a symbolicky sa zmenila na muža. Rozhodnutie osvojiť si novú identitu ako Piotr Odmieniec Włast znamenalo koniec jej literárnej kariéry a odsúdilo ju na umiestnenie do psychiatrického ústavu. Dnes je väčšmi vnímaná ako transrodová ikona než modernistická spisovateľka.

Podobný, i keď o niečo menej dramatický krok urobila aj Zofia Trzeszczkowska (1847 – 1911): publikovala výlučne pod mužským pseudonymom Adam Mańkowski (Adam M-ski) a aby ochránila svoje tajomstvo, podrobila sa bolestivej sociálnej izolácii na odľahlom vidieku. Pod rúškom mužskej identity Trzeszczkowska vo svoj prospech udržiavala viac ako desať rokov vášnivú homosexuálne-erotickú korešpondenciu s redaktorom časopisu *Chimera* Zenonom Przesmyckim (1861 – 1944), ktorý o tejto ľsti nevedel a talentovanému kolegovi veľmi ochotne pomáhal (Trzeszczkowska 2019).

Obdobný prípad je možné nájsť aj v Čechách, a to korešpondenciu medzi Jiřím Karáskom (1871 – 1951) – koeditorom, s Arnoštom Procházkom (1869 – 1925), časopisu *Moderní revue* – a Vladimírou Jedličkovou (1878 – 1953), autorkou publikujúcou pod pseudonymom Edvard Klas, s tým rozdielom, že J. Karásek si bol veľmi dobre vedomý, aké pohlavie má jeho korešpondenčný priateľ, ale vytrvalo predstieral opak (Karásek 2001). Jedličkovej odmenou za účasť na tejto hre bolo, že sa ocitla na stránkach *Moderní revue* a jej zbierka poviedok sa stala súčasťou knižnej edície časopisu s Karáskovým lichotivým predslovom. Ďalšie dve ženy s podobnými privilégiami boli D. Juel Przybyszewska, už spomínaná manželka S. Przybyszewského, blízkeho spolupracovníka *Moderní revue*, a Luisa Ziková (1874 – 1896), ktorú do modernistického okruhu uviedol Karel Kamínek (1868 – 1915). Predčasnú smrť L. Zikovej si časopis pripomenul spôsobom, ktorý sa podobá na posmrtné prijatie Zawistowskej diela v Poľsku (Topor 2005).

Treba dodať, že J. Karásek zohral ústrednú úlohu aj v rozhodnutí neprijať do modernistického hnutia niektoré ženy. Najznámejší je prípad, keď jeho konflikt s F. X. Šaldom výrazne zasiahol do literárnej kariéry Šaldovej blízkej priateľky Růženy Svobodovej (1868 – 1920), ktorá bola na stránkach *Moderní revue* systematicky zosmiešňovaná (Merhaut 2018). Růžena Jesenská (1863 – 1940) sa v *Moderní revue* objavila až v roku 1910, teda v čase, keď renomé časopisu výrazne upadlo. V mnohých štúdiách je preto považovaná za epigónku, podobne ako iné autorky, ktoré sa do elitných rubrík dostali až vtedy, keď ich modernistická sláva už dávno pominula a časopis nadobudol politicky konzervatívnejšiu podobu.

Český kontext však najlepšie dokazuje, že v rámci modernistických hnutí sa museli ženy uspokojiť s vedľajšími úlohami. Zdá sa symptomatické, že hoci autori *Manifestu Českej moderny*, ktorý vyšiel v roku 1895 v časopise *Rozhledy*, požadovali okrem iného aj vyššiu účasť žien na kultúrnom a spoločenskom živote, medzi jeho signatármi nebola ani jedna žena (Česká moderna 1895). Hnutie mohlo využiť ich potenciál na pozíciách prekladateliek – v tejto pozícii sa takmer v každom ročníku *Moderní revue* objavuje Marie Kalašová (1854 – 1937), prekladateľka z francúzštiny a taliančiny – alebo ilustrátoriek, ako napríklad Zdenka Braunerová (1858 – 1934) zodpovedná za úpravu časopisu. Mohli sa chopiť aj dôležitej, no nepochybne nevďačnej úlohy redigovať knižnú edíciu, ako Kamilla Neumanová (1874 – 1956), ktorá pripravila takmer dvesto zväzkov edičného radu Knihy dobrých autorů (Urban – Merhaut 1995).

Chorvátsky modernizmus zase umožňuje reflektovať, do akej miery súviselo vylúčenie žien z intelektuálnych inštitúcií s ich absenciou v modernistických hnutiach. Chorvátske hnutie mladých (pokret mladih) vzniklo po vylúčení približne päťdesiatich študentov zo Záhrebskej univerzity, čo bola reakcia na demonštráciu, počas ktorej spálili maďarskú vlajku. Mladí rebeli pokračovali v štúdiu vo Viedni a v Prahe, kde sa stretli s modernistickými myšlienkami a začali sa vymedzovať ako mládežnícke hnutie. Postupom času sa skupina stala výraznou politickou silou v parlamentnej opozícii (Tomašegović 2022). Jej korene v študentskom hnutí a angažovanosť v oblasti štátnej politiky – teda v aktivitách, ktoré boli ženám ťažko dostupné – vysvetľujú čisto mužský charakter hnutia.

Hnutie malo tri umelecké centrá, Viedeň, Prahu a Záhreb, kde vychádzalo niekoľko časopisov. V Prahe to boli *Hrvatska Misao* (Chorvátska myšlienka, založený 1897), *Novo Doba* (Nová doba, časopis zjednotenej chorvátskej, srbskej a slovinskej mládeže pre politické, sociálne a literárne otázky, založený 1898), *Glas ujedinjene omladine hrvatske, srpske i slovenačke* (Hlas zjednotenej mládeže Chorvátska, Srbska a Slovinska, 1899 – 1900) a vo Viedni *Mladost* (Mladosť, revue modernej literatúry a umenia, 1898), no ani v jednom z nich nie sú žiadne ženské mená. Autorky sa objavujú iba vo viedenskom časopise *Život* (1900 – 1901). Je symptomatické, že *Život* je vnímaný ako posledné chorvátske modernistické periodikum a jeho koniec sa vo všeobecnosti považuje aj za koniec hnutia (Flaker 1977: 9). Okrem toho, jeho posledné číslo obsahuje texty všetkých ženských autoriek a prijatie dvoch z nich na jeho stránky pramenilo z ich blízkeho vzťahu k významným mužským postavám hnutia. Ženka Frangeš (1874 – 1935) bola manželkou sochára Roberta Frangeša-Mihanovića (1872 – 1940), fotografie jeho diel zdobia takmer každé číslo časopisu *Život*, a Gjena Vojnović-Loiseau (1866 – 1956), ktorá publikovala pod pseudonymom Kristijana Solvejgs, bola sestrou slávneho spisovateľa Iva Vojnovića (1857 – 1929). Nina Vavra (1879 – 1942), uznávaná herečka Národného divadla v Záhrebe, sa musela uspokojiť s rolou prekladateľky a kritičky. Camilla Lucerna (1868 – 1963), napriek tomu, že publikovala v *Živote*, bola pre kritiku hnutia v hre *Jedinac* z roku 1903 vylúčená z jeho historiografie (Vidulić 2002: 102).

Na rozdiel od poľského, českého a chorvátskeho literárneho diskurzu sa Slovenská moderna zriedkavo označuje ako hnutie. Nemala by sa zamieňať so širším politickým a kultúrnym hnutím, akým bolo Mladé Slovensko (Gáfrik 1965: 11-48, 2001: 3-20). Intelektuáli združení okolo mesačníka *Hlas* (1898 – 1904) a neskôr pri časopise *Prúdy* (1909 – 1914) síce kritizovali konzervatívny nacionalistický

program Slovenskej národnej strany a boli s jej vedením so sídlom v Turčianskom Sv. Martine v častom spore, v mnohom však nadväzovali na prácu a ideológiu predchádzajúcej generácie. Napriek heslám liberalizmu, humanizmu a kozmopolitizmu bolo Mladé Slovensko rovnako nacionalistické ako slovenskí populisti, čo výrazne ovplyvnilo ich názory na takú spornú otázku ako emancipácia žien. Obe skupiny sa totiž rovnako stavali proti vzdelávaniu žien nad rámec ich prípravy na službu národu (Hollý 2011: 23-26). Príslušníci Mladého Slovenska neboli zástancami nových literárnych trendov. V časopise *Hlas* bola literatúra na druhej koľaji a v prípade, že priestor dostala, tak pre jej výchovnú funkciu, nie pre estetickú hodnotu. Redaktori propagovali ľudovú slovesnosť, ctili si literárny realizmus a trvali na udržiavaní kontinuity s národnou tradíciou (Draganová 2019). Bohdan Pavlů (1883 – 1938), jeden z ideových reprezentantov Mladého Slovenska, známy kritickým postojom k modernistickej literatúre, nebol vo svojom hodnotení veľmi zhovievavý, vnímal ju ako príliš pesimistickú a intelektuálnu, teda málo prístupnú slovenskému čitateľovi, ktorému mali autori slúžiť. Totožné postoje vyjadroval aj ďalší mladý kritik Pavel Bujnák (1882 – 1933) (Gáfrik 2001: 10-11).

Naproti tomu, Slovenská moderna nepredstavovala organizované hnutie s vykryštalizovaným programom. Samotný názov, ktorý sa spája s niekoľkými slovenskými básnikmi dodržiavajúcimi zásady ľart pour ľart, nebol ich výtvorom, ale vznikol dodatočne. I keď ich odborníci označujú za slovenskú modernistickú školu, títo modernisti nevydali žiadny manifest a nekonštituovali sa ako skupina. Navyše, žili na rôznych miestach monarchie a nikdy nedošlo k ich spoločnému stretnutiu. To, čo ich spájalo, bolo vedomie odlišnosti nielen od generácie otcov, ale aj od rovesníkov pridružených k *Hlasu* alebo pokračujúcich v jeho línii. Je ťažké zostaviť presný zoznam mien, keďže niektorí autori oscilovali medzi oboma tendenciami a ich jediná kolektívna iniciatíva, *Sborník slovenskej mládeže 1909*, čo bol pokus o prepojenie poézie Slovenskej moderny s politickým hlasizmom, len zvyšuje mieru nejasnosti. Štúdia Františka Votrubu (1880 – 1953) *Z novej literatúry* (Votruba 1909), ktorá je najnesmelšou obhajobou práva mladých autorov zaoberať sa nielen sociálnymi, ale aj intímnymi otázkami, sa objavila príliš neskoro na to, aby plnila úlohu manifestu skupiny, a je skôr zhrnutím skromných úspechov hnutia. Je tiež príznačné, že hoci niektorí bádatelia dnes identifikujú fenomén „druhej moderny“, pričom sa odvolávajú na medzivojnových slovenských prozaikov, ktorých výrazne inšpirovala západná modernistická tvorba, spomínaní autori nikdy neodkazovali na svojich predchodcov, akoby ignorovali, že v slovenskej literatúre „prvá moderna“ skutočne existovala (Habaj 2005: 22-23).

Pokiaľ ide o publikačnú platformu, existuje len veľmi krátke obdobie, počas ktorého mali slovenskí modernisti údajne svoj tlačový orgán, a to konkrétne v čase, keď časopis pre ženy *Dennica* dočasne redigoval básnik a literárny kritik F. Votruba (Kusý – Šmatlák 1975: 30). Toto obdobie, približne od roku 1907 do 1909, korešponduje s obdobím, ktoré sa zvykne označovať ako vrchol publikačnej aktivity slovenských modernistov, a ide o jediný moment, keď sa o nich dá hovoriť ako o skupine (Gáfrik 2001: 18). Prevzatie *Dennice* si preto zaslúži podrobnejšie predstavenie.

Časopis založila v roku 1898 Terézia Vansová (1857 – 1942), obľúbená autorka, ktorá popri mnohých iných dielach napísala aj román *Sirota Podhradských* (1889), prvý slovenský román z pera ženskej autorky.

Vansovej cieľom pri uvedení *Dennice* bolo prilákať čo najširšiu skupinu čitateliek: nielen zopár príslušníčok národoveckej inteligencie, ale aj predstaviteľky strednej vrstvy, ktoré si potrebovali najprv osvojiť záujem a návyk čítať knihy v slovenčine. Naznačuje to dôraz na dostupnosť literárnych diel uverejnených na stránkach časopisu a podtitul, ktorý čitateľkám anticipoval jeho náučno-zábavné zameranie (*ženský list pre poučenie a zábavu*). Časopis bol určený predovšetkým pre ženské publikum a uverejňoval aj mnohé texty autoriek. Napriek tomu bola orientácia *Dennice* konzervatívna. V popredí boli náboženské a národné hodnoty a nikdy neusiloval o viac než o najumiernenejšiu verziu feminizmu (Weber 1997: 50-52). Hoci sa časopis profiloval v súlade s ideálmi slovenského hnutia, mužskí členovia národoveckej spoločnosti z Turčianskeho Sv. Martina jeho vydávanie neschvaľovali.

Jozef Škultéty (1853 – 1948), redaktor *Slovenských pohľadov*, sa údajne spýtal Vansovej ešte pred prvým vydaním časopisu: „Prečo má moja žena čítať iný časopis než ja?“ (T. Vansová v liste z 15. júna 1897 Karolovi Kálalovi; citované podľa Vansová 2011: 322). Keď svoj plán presadila, označil *Dennicu* za „pokútny plátok“, za ktorý by sa mali hanbiť (citované podľa Vansová 2011: 315). Na prvé číslo *Dennice* vyšla v *Národných novinách*, tlačovom orgáne Slovenskej národnej strany, recenzia Jána Alexandra Wagnera (1848 – 1908), kde bola i takáto formulácia: „Veď nám netreba časopis, ktorý by odchovával slovenské spisovateľky, tieto nájdu vždy čestného miesta v našich iných, špeciellne belletristických časopisoch“ (Wagner 1898; Rudinsky 1991: 97). Recenzent navrhol úplne iný program:

> „najvyššie povolanie ženskej je jej domácnosť! V tejto ju viesť, podporovať – to najkrajšia a hlavná úloha ženského časopisu. A koľko tu predmetov, koľko materiálu! Aká pestrosť obsahu by to bola, keby sme už v prvom čísle Dennice čítať boli mohli niečo o kuchyni (na pr. nejaké kuchárske recepty, jedlopis), o výchove domácej, o terajšom zamestnaní ženských, ako sa solídne slovensky zabaviť, nejaký životopis vynikajúcich žien, atď. atď. Pritom mohla by byť i nejaká novellka. – A čo by sa dalo ešte všeličo nájsť!“ (Wagner 1898; Rudinsky 1991: 97).

V súkromí zaznievali ešte radikálnejšie názory. Svetozár Hurban Vajanský (1947 – 1916), hlavný ideológ slovenského národného hnutia, ktorý paradoxne dvadsať rokov zastával funkciu tajomníka ženského spolku *Živena* založeného v roku 1869 (Tkadlečková-Vantuchová 1968; Podrimavský 2011; Kodajová 2019), napísal v roku 1905 v liste bratovi Vladimírovi Hurbanovi: „A tým feministickým flandrám (Dennici) nech dá pokoj! To sú husi na kubus!!“ (Petrus 1972: 230; citované podľa Hollý 2003: 51-52).

Zákulisné intrigy mali za cieľ okrem iného odradiť od publikovania v časopise niektorých autorov, napríklad poetku Ľudmilu Podjavorinskú (1872 – 1951), ktorá sa o takýchto inštrukciách zmieňuje v liste K. Kálalovi z 8. apríla 1898 (Kocák 1988: 129). Martinské prostredie jasne odlišovalo Podjavorinskú od ostatných verejne činných slovenských žien. (Súdobá pamätníčka Izabela Textorisová napísala: „V očiach tých je len jediná Ludmila Podjavorinská pravá ženština, preto tú martinský aeropag v prísnom zmysle slova nekritizuje“; citované podľa Hollý 2011: 40). Keďže Ľ. Podjavorinská nechcela prísť o túto podporu, v prvom čísle *Dennice* nepublikovala žiaden text. Neskôr však jej záujem o ženskú otázku predsa len prevážil a stala sa pravidelnou prispievateľkou časopisu; už v treťom čísle

Dennice v roku 1898 vyšla jej programová báseň *Matkám slovenským* propagujúca ideál matiek ako vychovávateliek národa (Hollý 2011: 39-40, 46-48; Hučková 2011).

Zdrojom neprajnosti mohla byť aj skutočnosť, že časopis, ktorý sa inšpiroval príkladom českého časopisu *Ženský svět* a vychádzal s podporou českých slovakofilov, akoby prispieval k ideológii česko-slovenskej národnej jednoty, ktorú okruh Slovenskej národnej strany rázne odmietal. S najväčšou pravdepodobnosťou však odmietavý postoj pramenil zo strachu z konkurencie. *Dennica* bola konkurenciou časopisu *Slovenské pohľady*, jedinému slovenskému literárnemu časopisu, ktorý mal však stabilne len okolo tristo až štyristo predplatiteľov (Chmel 1981: 21). *Dennica* bola oveľa úspešnejšia: v roku 1906 mala približne tritisíc predplatiteľov a patrila medzi najčítanejšie slovenské periodiká (Hollý 2003: 26; Hučková 2014: 21-44).

Vzhľadom na malý počet publikačných kanálov, skromný ženský mesačník čoskoro pritiahol pozornosť mladej spisovateľskej generácie. Na jeho stránkach debutovali v rokoch 1903, 1904 a 1905 F. Votruba (pod pseudonymom Andrej Klas), Ivan Gall (1885 – 1955) a Ivan Krasko (1876 – 1958), vďaka čomu niektorí literárni historici tvrdia, že už od tohto momentu treba *Dennicu* považovať za akýsi neoficiálny orgán slovenského modernizmu (Gáfrik 2001: 9).

F. Votruba sa koncom roka 1906 dozvedel, že T. Vansová uvažuje o zrušení *Dennice*, a ponúkol sa, že prevezme vydávanie časopisu. Ako jeden z autorov publikujúcich v *Dennici* od roku 1903 sledoval vývoj časopisu s veľkým záujmom a sporadicky posielal redakcii nevyžiadané rady. V liste zo 7. augusta 1904 navrhol T. Vansovej, aby typografická úprava *Dennice* bola „aspoň trochu krajšia", ak chce prilákať mladých básnikov: „Nemyslím nákladnejšia, ale viacej vkusu" (Šimkovič – Votrubová 1961: 41). V tom čase mal už za sebou skúsenosť s redakčnou prácou. Od roku 1903 žil v Budapešti, kde pracoval v redakcii *Slovenského týždenníka* Milana Hodžu (1878 – 1944). Pred prevzatím *Dennice* vydal päť čísel knižnej edície Slovenská knižnica (1906 – 1907), ktorá v súlade s ideológiou časopisu *Hlas* navrhovala starostlivý výber najlepšej slovenskej realistickej tvorby s cieľom rozvíjať literárny vkus širokých más.

V liste T. Vansovej z 28. októbra 1906 F. Votruba priznáva, že vážne uvažoval o založení nového slovenského časopisu, ale dospel k záveru, že oveľa cennejšie (a nepochybne aj jednoduchšie) bude prevziať a zmodernizovať *Dennicu*, nakoľko bola v tom čase už etablovaná ako významný seriózny spoločenský orgán mladej generácie (Šimkovič – Votrubová 1961: 50-52). Jeho návrh spočíval v rozdelení úloh. Vansovej ponúkol, že ju odbremení od administratívnej záťaže, takže sa bude môcť venovať výlučne redakčnej časti. Sľuboval získanie až sedemtisíc predplatiteľov, čo sa však nestalo a T. Vansová mu to neskôr vyčítavo pripomínala (Šimkovič – Votrubová 1961: 143). T. Vansová bola skutočne pracovne preťažená: už v roku 1900 hľadala niekoho, kto by jej časopis pomohol viesť. Ponuku stať sa spoluredaktorkou vtedy odmietla Ľ. Podjavorinská, ktorú k tomu viedla vysoká miera opatrnosti a lojálnosti k martinskému prostrediu (Hollý 2011: 50-51). T. Vansová pokračovala vo svojej misii prevažne sama, aj keď jej práca bola čoraz náročnejšia. Votrubovu ponuku preto prijala.

K uzavretiu zmluvy o prevzatí vydávania došlo 21. novembra 1906 a od začiatku roka 1907 sa Votrubovo meno začalo objavovať na obálke *Dennice*. Bol uvádzaný ako vydavateľ, T. Vansová ako redaktorka. Do podtitulu časopisu pribudlo nové slovo – „rodinný": *Ženský a rodinný list pre poučenie a zábavu*.

Hoci F. Votruba sľúbil Vansovej, že smerovanie časopisu zostane nezmenené (Šimkovič – Votrubová 1961: 59), z listu, ktorý 3. decembra 1907 napísal Jankovi Jesenskému (1874 – 1945), je zrejmé, že redakciu časopisu prevzal s jasným programom: „Od nového roku Dennicu premením. Urobím z nej seriózny časopis beletristický, v ktorom zastúpení budú mladší slovenskí spisovatelia [...] Viem ovšem: na Dennici je posiaľ to ódium, že otvárala stĺpce prácam slabým, nezrelým, a že cennejšia vec objavila sa v nej iba náhodou – ale toho sa skoro strasie" (Šimkovič – Votrubová 1961: 86).

So zámerom, aby sa časopis zmenil na orgán slovenského modernistického hnutia, bolo prvým rozhodnutím Votrubu zbaviť sa autoriek, ktorých tvorba bola pre neho „pseudoliteratúrou" (Šimkovič – Votrubová 1961: 108). Využíval pritom diskrimináciu ženského písania, najmä stotožňovanie tradičného či triviálneho písania so ženským, a averziu voči vplyvu mladých žien na literatúru, všeobecne známu zo štúdií o viedenskom modernizme (Klingenstein 1997; Spreitzer 1999).

K vylúčeniu žien z *Dennice* nedošlo okamžite. F. Votruba nemohol zabrániť Vansovej vo vydávaní románu jej vernej spolupracovníčky Oľgy Textorisovej (1880 – 1938) *Z brehov Mútňanky* (pod pseudonymom Jasmín), ktorý vychádzal na pokračovanie po celý rok 1907. Aj Ľudmila Groeblová (1884 – 1968) mala to šťastie, že jej novela *On* bola prijatá skôr, ako *Dennicu* prevzal F. Votruba. Keďže text – spájaný s prozaickým debutom I. Kraska *Naši* a interpretovaný na pozadí vzťahu týchto spisovateľov (Gáfrik 2001: 34) – vyšiel v *Dennici* vo februári 1907, Ľ. Groeblová býva niekedy priraďovaná k tvorcom „druhého sledu Slovenskej moderny", ktorí sa v časopise objavili práve za Votrubovho redigovania (Gáfrik 1965: 302-303).

Novela *On* bola Groeblovej prvou a jedinou literárnou prácou pred prvou svetovou vojnou. Krátko predtým uverejnila v *Slovenských pohľadoch* článok, ktorý vyznieva takmer ako manifest. V texte venovanom Božene Slančíkovej (1867 – 1951), ženskej autorke predchádzajúcej generácie, ktorá písala pod pseudonymom Timrava, skúma spôsoby, akými sa spisovateľka odklonila od realistickej školy a prejavila modernú intuíciu v psychologickom prístupe a častom využívaní ženského pohľadu (Groeblová 1906). Pri písaní o Timrave sa Ľ. Groeblová jednoznačne usilovala vybudovať si matrilineárnu tradíciu, odlišnú od literárnej histórie poznačenej výlučne mužskými menami. Paradoxne, ani táto stať nebýva spomínaná natoľko pre jej prínos, ako v spojitosti s Kraskovou reakciou na ňu, keďže niekoľko čísel po vydaní state *Timrava a jej novely* uverejnili *Slovenské pohľady* Kraskovu báseň s názvom *List slečne Ľ. G.* Na základe týchto dvoch textov je Ľ. Groeblová zvyčajne zaraďovaná do Slovenskej moderny ako jediná žena (Gáfrik 1993: 310; Hučková [Kršáková] 2005: 70; Hučková 2014: 86-88).

Z korešpondencie medzi Votrubom a Vansovou vyplýva, že F. Votruba nemal o Groeblovej lepšiu mienku ako o iných spisovateľkách a že práve T. Vansová pôsobila ako obhajkyňa mladej autorky. V decembri 1907 F. Votruba ubezpečil Vansovú, že obsah prvého čísla na rok 1908 sa meniť nebude, a Groeblovú zaradil do zoznamu potvrdených autorov (Šimkovič – Votrubová 1961: 87). Keď však januárové číslo v roku 1908 napokon vyšlo, zahŕňalo iba práce mužských autorov. Koncom roku 1908 sa T. Vansová v jednom z podráždených listov adresovaných Votrubovi sťažovala na jeho nedostatočnú reakciu v súvislosti s príspevkami, ktoré jej Ľ. Groeblová poslala v marci a ktoré mu ihneď odoslala na uverejnenie v *Dennici*

(Šimkovič – Votrubová 1961: 143). F. Votruba spomínané príspevky nikdy nevydal a ani žiadnu inú Groeblovej prácu, ktorá krátko na to svoju spisovateľskú činnosť ukončila. Keď v dvadsiatych rokoch 20. storočia vyšlo v novinách *Slovenský denník* a v časopise *Slovenské pohľady* desať jej básní pod pseudonymom Ľudmila Osenská, niektorí kritici pripisovali autorstvo Kraskovi, ktorý sa po roku 1914 autorsky odmlčal (Bokníková 2017: 65). Spisovateľka taktiež tvrdila, že napísala ďalšie dve poviedky s názvami *Epizóda z fakulty* a *Odchádzajúce generácie*. Neboli však publikované a nakoniec sa stratili (Gáfrik 2001: 34). Jej jediným prozaickým dielom tak zostala novela *On*.

Za Groeblovej rozhodnutím mohli byť aj iné dôvody, ktoré sa príznačne zhodujú s jej sobášom s Václavom Chaloupeckým (1882 – 1951), českým historikom, ideológom jednotného československého národa a zarytým verejným odporcom samostatnej slovenskej národnej identity (Ducháček 2014). Nech je to akokoľvek, určite treba brať s rezervou ľútosť, ktorú F. Votruba vyjadril o polstoročie neskôr (v liste Timrave v máji 1950) nad tým, že Ľ. Groeblová sa vzdala literárnej kariéry: „Akú literárnu znalkyňu, akú spisovateľku sme v nej stratili!“ (Šimkovič 1966: 22).

Kým bola T. Vansová ešte oficiálne uvádzaná ako redaktorka, mala čoraz menšie slovo pri smerovaní časopisu. Jednu bitku však vyhrala: pre jej vehementné odmietanie sa na stránky *Dennice* nikdy nedostali básne J. Jesenského. T. Vansová považovala jeho vzťah k ženám, tak v literárnej tvorbe, ako i v reálnom živote, za neprijateľný a ostro sa postavila proti propagácii jeho poézie (Šimkovič – Votrubová 1961: 89-93). Napriek tomu sa Votrubovi do roku 1908 podarilo zrealizovať jeho plán. Okrem príspevkov mladých spisovateľov, ktorí už v *Dennici* publikovali (F. Votruba, I. Gall, I. Krasko), sa na jej stránkach začali objavovať práce Martina Rázusa (1888 – 1937), Sama Cambela (1883 – 1935), Vladimíra Hurbana Svetozárova (pseudonym VHS, 1883 – 1949) a ďalších. Mnohí modernistickí autori tu publikačne debutovali. Navyše, keďže každý z básnikov používal niekoľko pseudonymov, presvedčivo vytvárali dojem novej plodnej literárnej generácie, ktorej reprezentatívnym orgánom bola práve *Dennica*.

F. Votruba sa usiloval transformovať *Dennicu* na kľúčový modernistický časopis nielen obsahom, ale aj vzhľadom. Ročník 1908 mal zväčšený formát, novú grafickú úpravu s modernistickým dizajnom a početné ilustrácie. Navyše, podtitul bol zmenený na *Ilustrovaný časopis rodinný pre literatúru a otázky spoločenské* so zámerom naznačiť odčlenenie od ženskej tlače. Aj keď medzi autormi *Dennice* ešte bolo možné nájsť niektoré ženské mená, slúžili predovšetkým na zavádzanie predplatiteľov: napríklad Bohdana J. Potokinová nebolo nič iné ako jeden zo pseudonymov I. Kraska. Stratu ženského literárneho fóra nemohlo vyvážiť ani Votrubovo uvedenie nových rubrík, očividne určených hlavne ženám, keďže sa všetky týkali témy domácnosti: Módne správy, Ručné práce, Rady pre domácnosť, Pre kuchyňu.

Postupom času sa čoraz viac prejavoval Votrubov nedostatok administratívnych schopností. Už vo štvrtom čísle z roku 1907 T. Vansová cítila povinnosť uverejniť oznam, v ktorom pripomínala čitateľom, že všetky otázky, sťažnosti a žaloby týkajúce sa správy predplatného nemajú adresovať jej, ale vydavateľovi (Listáreň 1907). Čísla – z ktorých boli viaceré z nutnosti dvojčíslami – vychádzali s veľkým omeškaním; čím bližšie ku koncu roka, tým bolo čakanie dlhšie.

T. Vansová bola z Votrubu veľmi sklamaná, čo dokumentuje i koncept jej listu, ktorý ostal pravdepodobne neodoslaný:

> „Prosím Vás, povedzte mi už raz kam to leziete s Dennicou? Povedala by som: lezte, kam chcete, keby som do toho nebola i ja zamiešaná. Ale každý mňa obviňuje, že som časopis oddala rukám tak nespoľahlivým. Že ste nespoľahlivý, dokázali ste už viackrát, ale teraz ste Vašej nespoľahlivosti položili korunu. Takto ide Dennica Vašou vinou v záhubu. [...] Mňa to tak trápi, že som celkom chorá. Ale Vás to netrápi, lebo si spokojne ‚čítate, spíte a jete' ako sa o Vás vyslovil jeden, ktorý Vás dobre pozná. Nezávidela by som Vám toto ‚dolce far niente', keby to nemalo také ťažké následky pre dielo, ktoré som horko-ťažko stvorila. Ale už dosť, lebo je to máme všetko – a trpkosť, ktorú cítim naproti Vášmu nesvedomitému pokračovaniu by ma strhla k príkrejším ešte slovám" (Šimkovič – Votrubová 1961: 143-144).

V listoch, ktoré odoslala, zvládala hnev len o málo lepšie: „Mňa to veľmi mrzelo, keď som musela počúvať žehranie a posmešky. Keď sa to skorej stávalo, sklonila som hlavu v povedomí svojej nevedomosti a nedokonalosti, ale teraz, keď mala byť Dennica práve zveľadená a zdokonaľovaná, sa ma to nemilo dotklo. Konečne prestala som dôverovať v účinok mojej dobrej vôle ako i úfať sa, aby Vás moje slová v dačom presvedčili" (Šimkovič – Votrubová 1961: 75).

Na obavy mala T. Vansová relevantné dôvody. Po tom, čo vo februári 1909 konečne vyšlo posledné číslo z roku 1908, bolo vydávanie časopisu pozastavené. F. Votruba na to zareagoval obviňovaním Vansovej a hľadal niekoho, kto by ju nahradil. S týmto cieľom sa obrátil na svojho priateľa, spisovateľa Jozefa Gregora Tajovského (1874 – 1940), a navrhol mu, aby nové ženské rubriky prevzala jeho manželka Hana Gregorová (1885 – 1958) (Šimkovič – Votrubová 1961: 154).

Ak by H. Gregorová ponuku prijala, *Dennica* sa mohla zmeniť na úplne iný časopis – ako vieme, H. Gregorová sa čoskoro stala prvou slovenskou feministkou západného typu (Weber 1997: 54-59; Hučková 2019: 23, 33). Žiaľ, J. G. Tajovský si dovolil ponuku v mene svojej manželky odmietnuť (Šimkovič – Votrubová 1961: 155, 161). Prišiel s iným návrhom: pretvoriť *Dennicu* na populárny ľudový časopis podľa vzoru českého dvojtýždenníka *Besedy lidu*. Podtitul mal byť *Zábavnopoučný časopis pre hospodárske a remeselnícke rodiny*. F. Votruba mal pôsobiť na mieste redaktora a na plnenie administratívnych úloh prijať niekoho iného. Takejto podobe *Dennice* deklaroval J. G. Tajovský svoju a manželkinu plnú podporu a ochotu prispievať prekladmi a pôvodnými prácami (Šimkovič – Votrubová 1961: 201-202).

Tento plán bol vypracovaný v kontexte rýchlo sa meniaceho vydavateľského prostredia. Len čo *Dennica* prestala vychádzať, martinské centrum slovenského národného hnutia založilo vlastný ženský časopis *Živena*, ktorý sa mal stať oficiálnym orgánom rovnomenného ženského spolku; ako potenciálna redaktorka bola oslovená Ľ. Podjavorinská, ktorá však ponuku odmietla, úlohy sa potom ujala Elena Maróthy-Šoltésová (1855 – 1939). Navyše, Mladé Slovensko práve získalo nový tlačový orgán *Prúdy*.

Na začiatku roku 1909, keď sa predpokladalo, že *Dennica* zanikla, zdalo sa, že mladá generácia je z daného stavu šokovaná. I. Gall vtedy Votrubovi napísal: „túto partiu nemôžem písať bez spravodlivého hnevu. Veď Ty, darebák, len škodíš slovenskej literatúre, že začínaš niečo a potom necháš zhynúť na suchoty.

Ak zanikne ‚D', dve budúce generácie neopovážia sa ju vzkriesiť" (Šimkovič – Votrubová 1961: 157). Modernisticky orientovaní autori sa však čoskoro presunuli do novozaloženého časopisu *Prúdy*.

Namiesto toho, aby sa F. Votruba riadil Tajovského radami, zapojil sa i on do *Prúdov* a stal sa jedným z hlavných prispievateľov. Pôvodný vydavateľ *Dennice* František Klimeš (1875 – 1961) sa snažil Vansovú presvedčiť, aby sa opäť ujala redaktorských povinností, ale márne. Za hlavné dôvody odmietnutia ponuky uviedla nedostatočnú podporu od manžela, evanjelického farára Jána Vansu (1846 – 1922) pre jej intelektuálnu prácu, ale aj to, že si z úcty voči E. Maróthy-Šoltésovej nevie predstaviť, že by súperila so *Živenou* o jej čitateľky (citované podľa Vansová 2011: 335-337).

V roku 1910 F. Votruba v úsilí oživiť *Dennicu* znova zmenil podtitul, tentoraz na *Obrázkový časopis ženský a rodinný* (do názvu sa teda opäť vrátilo prídavné meno *ženský*), a rozšíril ho aj o prílohu *Rodina*, „venovanú slovenským domácnostiam". Od štvrtého čísla však jeho meno z časopisu mizne bez toho, aby niekto prevzal jeho povinnosti. Pravdepodobne to bola T. Vansová, ktorá znova prevzala celú redakčnú agendu, hoci až do konca roka sa jej meno spomína len v pozícii zakladateľky časopisu. V decembrovom čísle 1910 však bolo uvedené nasledujúce vyhlásenie:

> „Za mimoriadne ťažkých okolností podujali sme sa vydávať v nove DENNICU. Niekoľkotisícová strata za minulé roky a oprávnená nedôvera bývalých odberateľov a následkom toho menší počet predplatkov, z ktorých asi tretina nedostala sa do našich rúk, nedovolili nám, aby sme Dennicu mohli zdokonaliť tak, ako by bolo žiadúcno. Okrem toho počnúc od 3. čísla zaľahla na nás starosť i s redigovaním časopisu. Tí, čo bližšie stoja ku Dennici, vedia, kto bol na príčine a ako nám to pri iných ducha vyčerpávajúcich prácach ťažko padlo. S pomocou dobrých ľudí prekonali sme prvé ťažkosti a opierajúc sa na daný sľub, že redakciu prevezme osvedčená už slovenská spisovateľka, sdeľujeme ct. odberateľom, že budeme vo vydávaní DENNICE pokračovať" (Našim ct. odberateľom 1910: 88).

Ak mal niekto pochybnosti, koho meno mohol daný oznam naznačovať, vydavateľstvo v prvom čísle z roku 1911 oficiálne oznámilo odovzdanie *Dennice* znova Vansovej, so sebavedomým vyhlásením, že jej meno bude absolútnou zárukou toho, že „Dennica v krátkom čase stane sa tým, čím bola: nepostrádateľným časopisom pre každú uvedomelú Slovenku" (Našim ct. čitateľom 1911: 16). Od roku 1911 T. Vansová opäť figuruje na titulnej strane ako redaktorka. Vo februárovom čísle *Dennice* v roku 1911 sa obrátila priamo na verejnosť: „Po dlhšej prestávke znovu prevzala som redakciu Dennice. Časopis tento v poslednej dobe prešiel cez nejednu krízu, ale vďaka neúnavnej práci a ťažkým, do tisícov idúcim obetám p. F. Klimeša, udržal sa a úfame, že dostane sa opäť do bývalej koľaje. Ja snažiť sa budem s pomocou Božou získať Dennici dôveru už temer stratenú a zdokonaľovať ju dľa možnosti i obsahom, tak, aby ona stala sa skutočnou a nepostrádateľnou priateľkou slovenskej devy a ženy" (Vansová 1911: 15).

Jedným z jej prvých rozhodnutí bolo eliminovať pochybné „ženské" rubriky, ktoré inicioval F. Votruba, ponechať si len časť s kuchárskymi receptami, ktorá figurovala v *Dennici* už predtým, a znovu uvádzať diela ženských autoriek.

Odkedy sa F. Votruba vzdal redigovania *Dennice*, na jej stránkach sa opäť objavovali diela O. Textorisovej, Ľ. Podjavorinskej či Hany Horákovej (vlastným menom Alojzie Rigellovej, 1880 – 1946) spolu s prekladmi od zahraničných autoriek: Elizy Orzeszkowej, Marie Konopnickej, Zofky Kvederovej, ale aj Dory Dunckerovej, Selmy Lagerlöfovej či Ellen Keyovej. Okrem iných textov ženských autoriek v tomto čase v časopise odtlačil aj prvé tri poviedky H. Gregorovej, ktoré boli neskôr zaradené do jej polemicky prijatej zbierky *Ženy* z roku 1912, silno odsudzujúce situáciu slovenských žien na prelome storočí (mimochodom, zväzok je venovaný J. G. Tajovskému – manželovi, ktorý autorke zabránil prevziať redigovanie *Dennice*). Hoci neskôr urobila H. Gregorová v knihe výrazné zmeny, aby posilnila sociálny charakter próz, čoho výsledkom je tradičný realistický text s výraznou ideologickou a didaktickou funkciou, Dana Hučková správne tvrdí, že prvé verzie jej príbehov svojou súcitnou prezentáciou trápení nespokojných ženských duší mohli plne odôvodniť zaradenie Gregorovej do skupiny slovenských modernistov (Hučková 2022: 220).

V čase debutu H. Gregorovej v *Dennici* mladí spisovatelia už o časopis stratili záujem. Od roku 1909 do konca jeho vydávania v roku 1914 sa na jeho stránkach z modernistických básnikov objavoval iba Vladimír Roy (1885 – 1936). Mnohí iní prestali tvoriť (Gáfrik 1965: 46). Nedlho po tom, čo T. Vansová získala späť svoj časopis, Slovenská moderna zanikla.

Votrubov pokus o slovenský modernistický almanach, aj keď efemérny a neúspešný, zásadne ovplyvnil obraz tohto obdobia v slovenskej literárnej histórii. Pri čítaní prác bádateľov, akým je napríklad Michal Gáfrik, vzniká dojem, že ak slovenské modernistické hnutie vôbec existovalo, tak len približne dva roky, konkrétne po tom, čo administratívne prevzalo úspešný ženský časopis.

Pokiaľ ide o Mladú Viedeň, aj pre habsbursko-slovanské modernistické hnutia malo odmietanie žien skupinovo-konštitutívny význam a viedlo k upevneniu mužského kánonu. Nie náhodou vstúpili do literárnej histórie ako výsostne mužské skupiny. Analýza kľúčových modernistických časopisov vydávaných v Poľsku, Čechách a Chorvátsku popisuje podmienky, za ktorých mali ženské prispievateľky prístup na tieto prestížne stránky. Práve slovenský kontext však napomáha lepšiemu pochopeniu mechanizmu, podľa ktorého vylúčenie žien predstavovalo samotnú podmienku nielen na to, aby sa časopis stal modernistickým orgánom, ale aj na to, aby skupina spisovateľov mohla byť interpretovaná literárnymi dejinami ako modernistické hnutie.

Z anglického originálu preložila Zuzana Kubusová.

Pramene

ČESKÁ moderna, 1895. *Rozhledy*, roč. 5, č. 1 (25. 10. 1895), s. 1-4.
GROEBLOVÁ, Ľudmila, 1906. Timrava a jej novely. *Slovenské pohľady*, roč. 26, č. 2, s. 98-103.
KARÁSEK, Jiří, 2001. *Milý příteli... Listy Edvardu Klasovi*. K vydání připravili Libuše Heczková, Aleš Zach a Gabriela M. Zemanová. Doslov napsala Libuše Heczková. Praha: Thyrsus. ISBN 80-902660-0-2.
KOCÁK, Michal, ed., 1988. *Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej*. Martin: Matica slovenská.
LISTÁREŇ, 1907. *Dennica*, roč. 10, č. 4 [nestránkované].
NAŠIM ct. odberateľom, 1910. *Dennica*, roč. 12, č. 12, príloha Rodina, s. 88.
NAŠIM ct. čitateľom, 1911. *Dennica*, roč. 13, č. 2, s. 16.

PETRUS, Pavol, ed., 1972. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského II (Výber listov z rokov 1890 – 1916)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

ŠIMKOVIČ, Alexander – VOTRUBOVÁ, Štefana, ed., 1961. *Korešpondencia Františka Votrubu (1902 – 1944)*. Bratislava: Veda.

ŠIMKOVIČ, Alexander, ed., 1966. Korešpondencia Františka Votrubu 1946 – 1953. *Literárny archív. Pramene a dokumenty*. Martin: Matica slovenská, s. 5-67.

TRZESZCZKOWSKA, Zofia, 2019. *Listy do Zenona Przesmyckiego z lat 1887 – 1901*. Ed. Aleksandra Błasińska. Warszawa: Instytut Badań Literackich. ISBN 978-83-660-7692-1.

VANSOVÁ, Terézia, 1911. Ct. čitateľom Dennice. *Dennica*, roč. 13, č. 2, príloha Rodina, s. 15.

VANSOVÁ, Terézia, 2011. *Slovenka doma i na cestách. Čítanka*. Ed. Jana Cviková, Jana Juráňová. Bratislava: Aspekt. ISBN 978-80-8554-993.

VOTRUBA, František, 1909. Z novej literatúry. In *Sborník slovenskej mládeže*. Praha: Otokar Janáček, s. 81-117.

WAGNER, Ján Alexander, 1898. Dennica. Ženský list pre poučenie a zábavu. Číslo 1. *Národnie noviny*, roč. 29, č. 26 (3. 2. 1898), s. 4.

Literatúra

BĄBIAK, Grzegorz P., ed., 2000. *Bibliografia zawartości „Życia" warszawskiego i krakowskiego, „Strumienia" oraz „Chimery"*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. ISBN 978-83-8760-886-6.

BARANOWSKA, Agnieszka, 1981. *Kraj modernistycznego cierpienia*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. ISBN 978-83-0600-559-2.

BOKNÍKOVÁ, Andrea, ed., 2017. *Potopené duše: z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia*. Bratislava: Aspekt. ISBN 978-80-8151-048-9.

DRAGANOVÁ, Andrea, 2019. Časopis Hlas a jeho modernizačná misia v oblasti literatúry a umenia. In HABAJ, Michal – HUČKOVÁ, Dana, ed. *Modernizmus v pohybe*. Bratislava: Veda, s. 186-230. ISBN 978-80-2241-797-6.

DUCHÁČEK, Milan, 2014. *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*. Praha: Karolinum. ISBN 978-8024-624-82-2.

FLAKER, Vida, 1977. *Časopisi hrvatskoga modernističkog pokreta*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

GÁFRIK, Michal, 1965. *Poézia Slovenskej moderny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

GÁFRIK, Michal, 1993. *Próza Slovenskej moderny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0432-4.

GÁFRIK, Michal, 2001. *Na pomedzí Moderny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80--220-1134-7.

HABAJ, Michal, 2005. *Druhá moderna*. Bratislava: Ars Poetica. ISBN 978-8096-940-91-2.

HELDUSER, Urte, 2005. *Geschlechterprogramme. Konzepte der literarischen Moderne um 1900*. Köln: Böhlau Verlag. ISBN 978-34-1217-004-2.

HOLLÝ, Karol, 2003. Genéza Dennice, prvého ženského časopisu na Slovensku. *Aspekt*, č. 1, s. 62-71. ISSN 1336-099X.

HOLLÝ, Karol, 2011. *Ženská emancipácia. Diskurz slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava: Historický ústav SAV. ISBN 978-80-8939-616-0.

HUČKOVÁ, Dana [KRŠÁKOVÁ, Dana], 2005. Charakter moderny v slovenskej literatúre. In ČÚZY, Ladislav, ed. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 54-75. ISBN 978-80-100-0674-8.

HUČKOVÁ, Dana, 2011. Reflexia postavenia žien v časopise Dennica v rokoch 1898 – 1903 a dobový literárny obraz ženy. In DUDEKOVÁ, Gabriela, ed. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, s. 62-78. ISBN 978-80-224-1189-9.

HUČKOVÁ, Dana, 2014. *Kontexty Slovenskej moderny*. Bratislava: Kalligram. ISBN 978-80--8101-863-9.

HUČKOVÁ, Dana, 2019. Ženská emancipácia ako literárna téma začiatku 20. storočia. In HUČKOVÁ, Dana – HABAJ, Michal, ed. *Modernizmus v pohybe*. Bratislava: Veda, s. 18-62. ISBN 978-80-2241-797-6.

HUČKOVÁ, Dana, 2022. Premeny feministickej knihy (Hana Gregorová: Ženy, 1912, 1946). *Slovenská literatúra*, roč. 69, č. 3, s. 205-223. ISSN 0037-6973.

CHMEL, Rudolf, 1981. *Dejiny v dejinách: k storočnici Slovenských pohľadov*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

KLINGENSTEIN, Eva, 1997. *Die Frau mit Eigenschaften. Literatur und Geschlecht in der Wiener Frauenpresse um 1900*. Köln: Böhlau Verlag. ISBN 978-34-1212-796-1.

KODAJOVÁ, Daniela, 2019. Živena, spolok slovenských žien. In *Živena: 150 rokov Spolku slovenských žien*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovart, s. 13-60. ISBN 978-80-556-4149-2.

KONSTANTINOVIĆ, Zoran, 1984. Die Moderne in den slawischen Literaturen. Ein Beitrag zur Umgrenzung eines Periodisierungsbegriffes. *Sprachkunst*, Jg. 15, Nr. 2, S. 270-292. ISSN 0038-8483.

KUSÝ, Ivan – ŠMATLÁK, Stanislav, 1975. *Dejiny slovenskej literatúry IV. Literatúra na rozhraní 19. a 20. storočia.* Bratislava: Veda.

LE RIDER, Jacques, 1985. Modernismus/Feminismus – Modernität/Virilität. Otto Weininger und die asketische Moderne. In PFABIGAN, Alfred, ed. *Ornament und Askese im Zeitgeist des Wien der Jahrhundertwende.* Wien: Verlag Christian Brandstätter, S. 242-260. ISBN 978-38-5447-167-7.

LE RIDER, Jacques, 1990. *Modernité viennoise et crises de l'identité.* Paris: Presses universitaires de France. ISBN 978-21-3042-869-5.

MAGNONE, Lena, 2020. Ruch „młodych kobiet"? Transnarodowy kobiecy modernizm w Europie Środkowej na przełomie XIX i XX wieku. In PACZOSKA, Ewa – PONIATOWSKA, Izabela, ed. *Modernizmy Europy Środkowo-Wschodniej: coraz szersze marginesy*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 161-187. ISBN 978-83-2354-715-0.

MERHAUT, Luboš, 2018. Orlové literární revoluce. F. X. Šalda a/versus Arnošt Procházka (a Moderní revue). *Slovo a smysl*, č. 15, s. 71-101. ISSN 2336-6680.

PACZOSKA, Ewa, 2011. Gdzie jest Komornicka. In PACZOSKA, Ewa – SZLESZYŃSKI, Bartłomiej, ed. *Przerabianie XIX wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 7-41. ISBN 978-83-0603-316-8.

PODRIMAVSKÝ, Milan, 2011. Emancipácia žien optikou slovenských politikov. Politický a spoločenský rozmer vnímania ženského hnutia na prelome 19. a 20. storočia. In DUDEKOVÁ, Gabriela, ed. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku.* Bratislava: Veda, s. 257-273. ISBN 978-80-224-1189-9.

ROSENBAUM, Karol, 1989. *Vzťahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia*. Bratislava: Obzor.

RUDINSKY, Norma L., 1991. *Incipient Feminists. Women Writers in the Slovak National Revival*. Columbus – Ohio: Slavica Publishers. ISBN 978-08-9357-220-4.

SAWICKA, Aleksandra, 2006. *Dagny Juel Przybyszewska. Fakty i legendy*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria. ISBN 83-7453-668-3.

SPREITZER, Brigitte, 1999. *Texturen. Die österreichische Moderne der Frauen*. Wien: Passagen Verlag. ISBN 978-38-5165-365-6.

TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, Jarmila, 1968. *Živena – spolok slovenských žien*. Bratislava: Epocha.

TOMAŠEGOVIĆ, Nikola, 2022. *Modernistički pokret mladih u hrvatskoj kulturi i politici na prijelomu 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. [Dizertačná práca.]

TOPOR, Michal, 2005. Cestou Luisy Zikové. *Slovo a smysl*, roč. 2, č. 3, s. 177-196. ISSN 1214-7915.

URBAN, Otto M. – MERHAUT, Luboš, ed., 1995. *Moderní revue 1894 – 1925*. Praha: Torst. ISBN 80-85639-63-7.

VIDULIĆ, Svjetlan Lacko, 2002. Inventura dramskog stvaralaštva Camille Lucerne. In HEĆIMOVIĆ, Branko, ed. *Krležini dani u Osijeku 2001. Hrvatska dramska književnost i kazalište – inventura milenija, drugi dio*. Osijek – Zagreb: HNK/Pedagoški fakultet – Zavod za književnost i teatrologiju HAZU, s. 93-105. ISBN 953-154-562-6.

WEBER, Nora, 1997. Feminism, Patriarchy, Nationalism, and Women in Fin-de-Siècle Slovakia. *Nationalities papers*, vol. 25, no. 1, pp. 35-65. ISSN 0090-5992.

Dr. habil. Lena Magnone
Carl von Ossietzky Universität Oldenburg
Fakultät III – Sprach- und Kulturwissenschaften
Institut für Slavistik
Ammerländer Heerstr. 114-118
26129 Oldenburg
Deutschland
E-mail: lena.magnone@uol.de